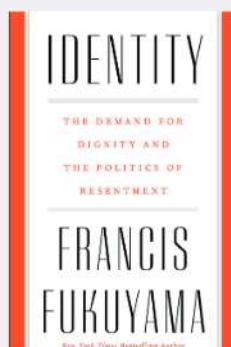


Anmeldelse: Den svære balance mellem globalisering og national identitet

Af Henrik Døcker

Nationalitet og national identitet er oppe i tiden. Fire bøger kommer med hver deres tankevækkende bud på national identitet – særligt med fokus på Central- og Østeuropa.



Fukuyama, Francis:
Identity
Farar, Straus & Girdoux 2018,
219 sider



Wind, Marlene:
Tribalising Europe – et forsvar for vores liberale værdier
Gyldendal 2020,
166 sider



Ubbesen, Thomas:
Vi var folket - Møde med østeuropæere 30 år efter Murens fald
Gyldendal 2019,
404 sider



Termansen, Vibe:
Kampen om Centraleuropa
Gyldendal 2019,
216 sider

Henrik Døcker (f. 1938) er journalist og forfatter. Han har som journalist specialiseret sig i international politik og folkeret samt den internationale beskyttelse af menneskerettighederne. Han har arbejdet mange år i Ritzau, efterfulgt af en ansættelse hos Dansk Institut for Menneskerettigheder.

Det er oppe i tiden at filosofere over identitet – her drejer det sig om national og politisk identitet. Med udgangspunkt i den japansk-amerikanske politolog Francis Fukuyamas brede beskrivelse af Europas aktuelle problemer med en fælleseuropæisk identitet, kan man via journalist

Thomas Ubbesens reportagejse til Centraleuropas forarmede yderkanter nå til statskund-

skabsprofessor Marlene Winds dystre portræt af stater, som i deres hægen om egen nationalidentitet forkaster fælles-europæisk liberalisme og til historiker Vibe Termansens nærportræt af Polen og Ungarn, der ligefrem synes at vende Vesteuropa ryggen.

Det er en stor mundfuld at forsøge at forstå de ideologiske modsætninger, som præger stater og folk i nutidens Europa. Gennem disse fire bøger kan man trænge noget ind i baggrunden herfor, hvad enten man nu især som Termansen tager historien til hjælp eller man lytter til 'folkets røst' som hos Ubbesen. Hos Wind er det fokus på den spaltning af Europa – à la den tidligere mellem det kapitalistiske Vest og det kommunistiske Øst – med vægt på en 'flertalskultur', der efter hendes mening ikke rigtig anerkender mindretallet, og som underminerer hvad hun kalder "ikke-majoritære" institutioner.

Dette sidste sigter især til domstolene, hvis sammensætning jo ikke fremgår af nogen valghandling. Til gengæld har især Polen udsat sine domstole for et enormt politisk pres, så man fristes til at konstatere en tilbagevenden

til kommunismen, hvor domsmagten var regeringens lydige redskab. Lidet har det hjulpet, at de såkaldt nye demokratier i Central- og Østeuropa i en del tilfælde har fået forfatningsdomstole, hvis sammensætning beror på regeringsloyalitet. Wind citerer en

ungarsk professor Gabor Halmai, der har talt om 'retsrelativisme', og konkluderer selv, at vi (vesteuropæerne) i

vores iver efter at omfavne østeuropæerne er godt i gang med at "tolerere det liberale demokrati ihjel".

Fire spor til national identitet

Et pænt stykke inde i Fukuyamas bog sætter forfatteren sig for at opregne, hvordan nationale identiteter skabes ad fire 'spor':

- 1) En stat kan sende dele af sin befolkning til fjerne nye territorier som bosættere – eksempelvis Storbritanniens kolonisering af dagens USA, Australien, Canada med flere – eller iværksætte etnisk udrensning – Australien New Zealand, Chile eller Bosnien-Hercegovina.
- 2) Ved løsrivelse eller grænseændringer – Irland fra Storbritannien, Ukraine fra Rusland og mange, mange flere nationer, som blev uafhængige i det 20. århundrede.
- 3) Ved sproglig undertrykkelse – eksempelvis det franske sprog, som gradvis har fortrængt bretonsk, provencalsk og flamsk. Fukuyama kunne havde nævnt talrige andre, for eksempel tyrkisk, som i hvert fald forsøgsvis fortrænger kurdisk.

Det er en stor mundfuld at forsøge at forstå de ideologiske modsætninger, som præger stater og folk i nutidens Europa.

- 4) Ved at skabe en national identitet som følge af et lands uafhængighed af kolonimagten – eksempelvis Indien og Indonesien. Hvis ordet 'nation' skal dække befolkningen i en stat, kan folkegrupper være navnet på de sprogligt eller etnisk forskellige indbyggere, staten har.

Cand.mag. Vibe Termansen gør opmærksom på, at Europas grænser geografisk i 1700-tallet ikke var endelig fastlagt, det skete først i 1800-tallet. Kontinentets vestlige del, der endnu ikke almindeligvis betegnedes Vesteuropa, så ned på slaverne østpå. Forfatteren kommer mærkværdigvis ikke ind på den spaltning i den kristne kirke, som samlede de ortodokse i Østeuropa og protestanter og katolikker vestpå. Og som også kom til udtryk ved, at folk for det meste identificerede sig selv ved deres religion og ikke nationaliteten (som netop kunne være uklare i det centraleuropæiske 'kludetæppe' af folkegrupper). Titlen på hendes bog handler i grunden mest om navnet Centraleuropa, ikke de landområder, betegnelsen kan siges at dække.

Det giver mening, konstaterer hun, at insistere på at være Centraleuropa, hvis man som borger i Østeuropa hellere vil tilhøre Vesteuropa, altså den frie, demokratiske del af Europa, som stod frem, efter at Jerntæppet var gået op omkring 1990. Polen, Ungarn og Tjekkoslovakiet placerede sig klart i denne kategori dengang. I dag, hvor ét af landene (Ungarn) har erklæret sig illiberal, har de mistet deres fælles værdigrundlag. Både Termansen og Wind kredser meget om Polen og Ungarn, der

har belastet EU-samarbejdet betydeligt ved deres antastelse af retsstaten – men der anvises ikke nogen gangbar vej bort fra de to landes nationalistiske enegang.

På rejse i øst

Ubbesen har med sin journalistkone Anne Haubek gennem rejser i Ukraine, Hviderusland, Rumænien, Bulgarien, Serbien, Makedonien, og Moldova forsøgt at tage 'temperaturen' hos forskellige befolkningslag, der er 'nede på gulvet' og har mest fokus på tilstanden dengang (i kommunisttiden) og nu i stater, som træder deres demokratiske børnesko, om man så må sige. Strengt taget har denne forfatter ikke særlig meget med, som illustrerer søgen efter identitet, idet de personer, han har interviewet, mest er optaget af svælget mellem dem, der har oplevet sovjetkommunismens tvang – og så os (vesteuropæere), som hele tiden har nydt friheden og i øvrigt ikke kender til sult.

Blandt de mange bestemt ikke overrendte steder, de har besøgt, er Ukraines syvendestørste by Lviv, tidligere kendt som polske Lwów og endnu længere tilbage Lemberg i Østrig-Ungarn. Ubbesen kalder den noget af det mest centrale i Europa, man sig tænke kan. Men altså også en by, som har fået udskiftet sin befolkning ad flere omgange (at der tidligere også var mange jøder her, når ikke at blive nævnt i bogen), og som i dag, ikke mindst fordi den ikke blev bombet under Anden Verdenskrig, fremstår som et stykke betagende historie med markante gamle bygninger. Flytning af grænser og oprettelsen af 'kunstige' stater har i denne del af ver-

den gjort det uhyre vanskeligt at fastslå mange menneskers nationale identitet.

En guide, Ubbesen havde i Moldova, var født i statens hovedstad Chisinau, foretrækker at tale russisk, men er dog næsten lige så god til rumænsk, som er det sprog, der tales i landet. Hvorfor? Fordi Moldova oprindeligt var en del af Rumænien, men som en følge af Ribbentrop-Molotov-pagten blev lagt ind under Sovjetunionen i 1940, for så i 1991 at blive erklæ-

ret selvstændigt. De storpolitiske forviklinger, krige og udbredt nød danner bagtæppet for nutidens søgen efter en moderne stat at identificere sig med.

Da Ubbesen i Serbiens hovedstad Beograd støder på en klunget bronzefigur af en vis Gavrilo Princip, er forvirringen hos ham total! Det var med forfatterens ord navnet på den unge 'amatørterrorist', som i 1914 skød den østrig-ungarske tronprætendent Franz Ferdinand og dermed udløste Anden Verdenskrig (plus ifølge Ubbesen en stribe af kommunismens og nazismens uhyrligheder).

Men Princip betragtes nu som "en helt, et symbol på frihed og 'bærer af den europæiske idé om befrielse fra tyranni", som udtrykt af Serbiens nuværende præsident Tomislav Nikolić. Og forfatteren tilføjer, at unge serbere i årtier er blevet proppet med propaganda, uden at han dog filosoferer videre over den forfærdende virkning, det havde just i det tidligere Jugoslavien ved 1990'ernes krige og folkedrabet i Bosnien-Hercegovina.

Udviklingen i moderne kommunikation, internettet og de sociale medier har sat skub i fragmenteringen af de liberale samfund.

Det er velkendt, at Ungarn med sin kontroversielle præsident Viktor Orbán mest manifest har modsat sig indtag af flygtninge udefra, og at han nærmest har 'forskanset' sit land for indflydelse og idéer fra det fjerne Bruxelles, det vil sige EU, men mindre kendt – som Termansen beretter – at også mange statsborgere udvander herfra. Der er følgelig mangel på arbejdskraft, måske også med rod i den

udeblivende indvandring. Det søger Orbán modvirket med en lov fra 2018, der giver arbejdsgivere ret til at kræve 400 timers merarbejde, de

facto en seks dages arbejdsuge, hos sine ansatte. Og først at udbetale lønnen inden for en periode på tre år.

Den liberale fragmentering

Fukuyama påpeger prægnant, at udviklingen i moderne kommunikation, internettet og de sociale medier har sat skub i fragmenteringen af de liberale samfund. Hertil kommer, at mennesker nu om dage hyppigt identificerer sig med andre tværs over grænserne – man kunne tilføje, at 'internationalismen' også er en befordrende faktor: dette at folk indgår tværnationale ægteskaber eller arbejder i udenlandske firmaer, undertiden uden at man har begivet sig udenfor egne grænser. Den nationale identitet kan være svær at fastslå for et individ med forældre af to forskellige nationaliteter, som så bor i et tredje land. At alt dette, også kaldet globalisering, skulle nære nationali-

stiske, retsstatsfjendtlige strømninger, er ikke indlysende.

Marlene Wind maner europæerne til langt mere eksplicit at støtte oplysningstidens verdenssyn og idealer. Det gælder nok så meget i kampen om verdensscenen, ikke mindst i modspillet over for Kina og USA.

Termansen istemmer de samme dystre toner med mange eksempler, men også mange spring frem og tilbage i historien, som gør hendes fremstilling vanskelig at følge. Dertil er den i sjældnen grad optaget af at opregne enkeltheder, væsentlige som uvæsentlige, seriøse som underholdende. Hun illustrerer stort kendskab til historien, samtidig med at formen er udpræget journalistisk. Både hendes og Winds

bog er fuld af argumenter, som var de indlæg i en slags europæisk valgkamp. Ubbesen er til gengæld reporteren, som sørger for at 'almindelige mennesker' kommer til orde, om end ytringerne ikke altid er entydige. Fukuyama bolttrer sig på sin måde også frit med allusioner til nutidige og forne tiders begivenheder.

Alle forfatterne formulerer sig 'spontant' sådan at forstå, at deres fremstillinger ikke er undergivet nogen som helst formkrav, for eksempel til opbygning eller stringens. Det er måske en nutidig fortælleform, som denne anmelder ikke fuldt ud har taget til sig.

○○○